

Covid-19 Sonrası Dünya Sistemi: Yeni Bir Hegemonik Çevrim (mi?)

Yeliz SARIÖZ GÖKTEN

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
yelizsarioz@ohu.edu.tr

Özet

İkinci Dünya Savaşı ertesinde inşa edilen ABD hegemonyası, SSCB'nin yıkılmasına kadarki dönemde iki kutuplu bir düzen koşullarında varlığını sürdürmüştür. Soğuk Savaşın ardından, savaşın galibi ABD, tek kutuplu dünya sistemi oluşturma çabası içinde olmuştur. Bu küresel sistem, serbest piyasa ideolojisi ve uluslararası kurumlar aracılığıyla günümüze kadar sürdürülmüştür. ABD hegemonyası 1990'lardaki kısa bir güç yoğunlaşmasının ardından bir takım meydan okumalarla karşılaşmıştır. ABD hegemonyasının krizi COVID-19'un ortaya çıkması ile derinleşmiştir. Sistemde büyük bir dönüşümün yaşanacağına dair beklentiler iyice güçlenmiştir. Popüler ve akademik yazında yoğun biçimde ele alınan değişim belirtilerinin yöneldiği başlıca nokta, Çin-ABD ilişkileri olmaktadır.

Çin'de başlayıp tüm dünya çapında yayılım gösteren COVID-19 sadece bir sağlık krizi değildir. Bu kriz iktisadi, toplumsal ve politik açıdan dramatik etkilere sahip olmasının yanı sıra insan yaşamını doğrudan tehdit etmesi nedeniyle kapitalizmin diğer krizlerinden farklılık göstermektedir. Pandemi öncesinde ülkelerin iktisadi ve kültürel olarak koruma duvarlarını yükseltmeye başlaması küreselleşme kavramıyla sembolize edilen dünya düzeninin değişmeye başladığının işaretidir. Koronavirüs ile birlikte ABD merkezli küresel düzende ortaya çıkan değişim dinamikleri hız kazanmaya başlamıştır. Bu çalışmada ABD ve Çin'in konum ve stratejileri analiz edilecek, dünya düzenindeki değişim dinamikleri hegemonik geçiş olasılıkları üzerinden ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: COVID-19 Krizi, ABD Hegemonyası, Çin Hegemonyası, hegemonik geçiş

Jel Kodları: F51, F53

The Post Covid-19 World System: A New Hegemonic Cycle (?)

Abstract

The US hegemony, which was built after the Second World War, continued its existence under the conditions of a bipolar order until the collapse of the USSR. After the Cold War, the USA, the winner of the war, was in an effort to establish a unipolar world system. This global system has been maintained through free market ideology and international institutions. US hegemony faced several challenges after a brief concentration of power in the 1990s. The crisis of US hegemony has deepened with COVID-19. Expectations about a great transformation in the system have been strengthened. The chief point that the symptom of change, which is reviewed extensively in the popular and academic literature, are the China-US relations. COVID-19, which started in China and spread worldwide, is not just a health crisis. This crisis differs from other crises of capitalism because it has a dramatic impact on economic, social and political aspects, as well as threatening all human life. The fact that countries raised their economic and cultural protection walls before the pandemic is a sign that the world order, which is symbolised by the concept of globalisation, is changing. With the coronavirus, the dynamics of change that have emerged in the US-based global order have sped up. In this study, the positions and strategies of the USA and China will be analysed and the dynamics of change in the world order will be discussed through the possibilities of hegemonic transition.

Key words: COVID-19 Crisis, Us Hegemony, China Hegemony, Hegemonic Transition

1. Giriş

2020 yılı hem ABD hem de dünya için dramatik değişikliklere sahne olmaktadır. Çin'de baş gösteren ve ardından beklenmedik bir hızla dünyaya yayılan COVID-19'un küresel çapta iktisadi, politik ve toplumsal etkileri ortaya çıkmaktadır. 17 milyondan fazla kişiye bulaşan ve 700 bine yakın insanın ölümüne neden olan küresel sağlık krizi, yol açtığı arz ve talep şoklarının da etkisiyle, 1929 Buhranı'ndan bu yana kapitalizmin en derin krizi halini almış durumdadır¹. Dünya çapında üretim, yatırım, tüketim ve ticaret kayıpları her geçen gün artmakta, işsizlik yükselmektedir. Bu krizin kapitalizmin tarihindeki diğer krizlerden çok daha derin izler bırakacağını söylemek yanlış olmaz. COVID-19 salgını ilk ortaya çıktığında Çin ve Güneydoğu Asya'nın sorunu olarak görülmüş, salgının SARS'da olduğu gibi adı geçen coğrafya içinde kontrol altına alınacağı düşünülmüştür. Ancak salgının dünya çapında beklenmeyen bir hızla yayılımı, Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) COVID-19'u pandemi ilan etmesine neden olmuştur. Bu pandeminin yol açtığı insani, iktisadi ve politik maliyetler 2008 küresel finansal krizinin etkilerinden oldukça yüksektir. Ayrıca söz konusu maliyetlerin etkileri ülkelere ve hatta toplumsal sınıflara göre de farklılıklar arz edecektir.

Kapitalizmin içsel bir dinamiği olan krizler her daim yaşanmakta ve sistem açıklarını yamayarak yoluna devam etmektedir. 1929 Bunalımı, 1973 Petrol Krizi ve 2008 Krizi'nde olduğu gibi COVID-19 krizinin ardından dünya düzeni yeniden biçimlenecektir. Bu süreçte üretim sisteminde, toplumsal sınıflarda, devletler arası düzende ve devletlerin politik-iktisadi örgütlenmesinde birtakım değişikliklerin ortaya çıkması kaçınılmazdır. COVID-19 kriziyle AB'nin geleceği, küresel bazı kurumların tasfiye edilip edilmeyeceği, yeni uluslararası olası kurumların oluşturulup oluşturulmayacağı, milliyetçiliğin yükselip yükselmeyeceği, liberal küresel düzenin ve uluslararası ticaretin geleceği akıbeti büyük merak uyandırmaktadır. Yanıtı aranan belki de en önemli soru ABD hegemonyasının geleceğidir. Bu çalışmada ilk olarak tek kutuplu düzenden çok kutuplu düzene geçiş üzerinde durulacaktır. Ardından hegemonik düzende ortaya çıkması olası gelişmeler ele alınacaktır.

2. Tek Kutuplu Düzen Üzerine

Kapitalizmin tarihi büyük güçlerin yükseliş ve düşüşlerine sahne olmuştur. Çok kutuplu düzende yaklaşık on iki ülke güç için rekabet ederken, bu sayı İkinci Dünya Savaşı başladığında yediye gerilemiştir. 1945 sonrasında ise ABD ve SSCB'nin önderliğinde nükleer silahlar ve iki kutuplu düzene dayalı bir sistem inşa edilmiştir (Waltz, 1993, s: 44-45).

SSCB'nin yıkılmasının ardından tek kutuplu dünya düzenine geçilmiştir. Böylece küresel kapitalizmin yayılımının önündeki en zorlu engel ortadan kalmış, alternatif bir ekonomik sistem olarak reel sosyalizm itibar yitirmiştir. Akademik yazında bu sürecin yeni bir başlangıç olduğu

¹ 2020'nin ikinci çeyreği itibari ile ABD'de GSYH büyüme oranı % -32,9; AB'de % -11,9 gerçekleşmiştir. Bu oran Çin'de (kendi ölçülerinde düşük de olsa) % 3,2 ile pozitif gerçekleşmiştir. AB için bkz. Eurostat (2020); ABD için bea.gov/news; Çin için Reuters'dan yararlanılmıştır.

savunulmuştur. Fukuyama (1989) “Tarihin Sonu” tezinde Soğuk Savaş'ın bitmesini tarihin belirli bir döneminin sona ermesi olarak değil, bizzat “tarihin sonu” şeklinde algılanması gerektiğini vurgulamıştır. Ona göre insanlığın ideolojik evriminin ve Batı liberal demokrasisinin evrenselleşmesinin en son aşamasına gelinmiştir (s: 4).

Son otuz yılda dünya sistemi, ulusal ve uluslararası düzeyde iktisadi ve askeri, sosyal ve kültürel anlamda gücün aşırı merkezileştiği bir sürece girmiştir (Amin, 2018). Pek çok teori, tek kutuplu düzenin oluşmasını sistem için tehlike olarak görür. Bunlara göre asıl tehdit ABD'nin tek kutuplu olmayı başaramaması halinde ortaya çıkar. ABD düzeni sağladığı sürece sistem uzun ömürlü ve huzurlu olur (Wohlforth, 1999, s: 8).

Soğuk Savaş'ın ardından ortaya çıkan tek kutuplu düzen, bünyesinde rekabeti barındırmaktadır. Waltz'a (1993) göre bir ülke hegemon haline geldiğinde diğer ülkeler ona karşı birleşir (s: 77). Waltz'a benzer bir biçimde Layne'de (1993) tek kutuplu sistemin bünyesinde kendi ölümünün tohumlarını barındırdığını savunur. Çünkü bir taraftan hegemonun orantılı olmayan gücü yeni büyük güçlerin ortaya çıkmasına elverişli bir ortam yaratırken, diğer taraftan yeni büyük güçlerin uluslararası sisteme girişi hegemonun görece gücünü ve önceliğini aşındırır. Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte ortaya çıkan tek kutuplu düzen, iki kutuplu düzenden çok kutuplu düzene geçiş sürecindeki kısa ömürlü bir geçiş aşamasıdır³ (Layne, 1993, s: 7).

Wohlforth (1999), SSCB'nin dağılmasının ardından dünya sisteminin çok net bir biçimde tek kutuplu olduğunu savunur. O'na göre ABD, sistemdeki en büyük güce sahip olan ülkedir. Kapitalizmin tarihinde ilk kez iktisadi, askeri, teknolojik ve jeopolitik anlamda böylesi bir üstünlük sağlanmıştır. Bu eşi görülmemiş niceliksel ve niteliksel güç bileşimini geçiş sürecindeki bir “an” olarak tanımlamak çok yanlıştır (s: 7).

Huntington'a göre ise sistemde tek süper gücün olması dünyanın tek kutuplu olduğu anlamına gelmez. Tek kutuplu bir sistemin bir süper gücü olurken, büyük ve küçük güçlerin önemi yoktur. Süper güç, önemli uluslararası meseleleri tek başına etkili bir şekilde çözebilir ve diğer devletlerin ona hiçbir şekilde müdahale etme gücü olmaz. Çok kutuplu bir sistem ise birbirleriyle işbirliği yapan ve aynı zamanda rekabet eden bir yapıdadır. Önemli uluslararası sorunları çözmek için büyük devletlerin

² Tek kutuplu düzen, sistemdeki kaynakların orantısız bir biçimde tek bir devletin egemenliğinde olduğunu ifade eder. Tek kutuplu düzende hegemonun alternatifleri olsa bile statü ve ideolojik nüfuz açısından rakibi bulunmaz. Bu süreçte karşı hegemonik bir koalisyonun olması mümkün değildir. Bkz. Walt (2009), *Alliances in a Unipolar World*, World Politics, Vol. 61, No. 1, International Relations Theory and the Consequences of Unipolarity, s: 92).

³ Layne'ın tek kutuplu düzenin bir geçiş olduğu tezi; askeri yeteneklerle ilgili herhangi bir veri sunmadığı, teknolojiden bahsedilmediği, yenilikçi kapasitenin değerlendirilmediği, coğrafi faktörler dikkate alınmadığı ve sadece büyümeye dayanan bir analiz olduğu gerekçeleriyle Wohlforth tarafından eleştirilmiştir. Bkz. Wohlforth (2012), “How Not to Evaluate Theories,” *International Studies Quarterly*, 56, s: 219-222. Ayrıca Waltz'ın (1997, s: 915) “tek kutuplu düzenin hegemonu karşı diğer ülkeleri bir araya getireceği” tezi, Wohlforth (1999) tarafından “dünya düzeninde çok kutuplu düzene geçildiğini gösteren bir emarenin olmaması” nedeniyle eleştirilmiştir. O'na göre ABD, halen sistemdeki tek güçtür. Bkz. Wohlforth (1999), “The Stability of a Unipolar World”, *International Security*, Vol. 24, No. 1, s: 32.

koalisyonu gereklidir. İktisadi, askeri, ideolojik, kültürel ve teknolojik olarak sistemdeki en önemli aktör kuşkusuz ABD'dir. ABD kadar olmasa da sisteme nüfuz etme gücüne sahip Çin, Rusya, Hindistan, Japonya ve İran gibi bölgesel güçler ve bu bölgesel güçler ile çıkar çatışması olan (örneğin Hindistan ile çıkar çatışması olan Pakistan gibi) güçler söz konusudur (1999, s: 35-36).

Wallerstein (2019), günümüzde en kötücül ve agresif haline bürünen emperyalizmin kapitalist dünya ekonomisinin ayrılmaz bir parçası olduğunu savunur. Bu agresif emperyalizmin varlık nedeni ABD'nin gücü değil zayıflığıdır. ABD, Petrol Krizi sonrası gerileyen gücünü küreselleşme ideolojisi ile yeniden kazanmıştır. Aslında SSCB'nin dağılması ABD için önemli bir meydan okumadır. Çünkü "komünizme karşı birleşme" argümanını boşa düşmüş, kapitalist kamp içi çıkar çatışmalarını baskılama imkanı ortadan kalkmıştır.

ABD, Bretton Woods sisteminin çöktüğü ve hegemonyasına meydan okumaların arttığı 1970'lerin sonunda gücündeki aşınmayı kontrol edebilir hale gelmiş, SSCB'nin yıkılmasının ardından "tek kutuplu" düzende yerini almıştır. ABD'nin tek kutuplu bir düzen inşa etmesine olanak veren üç gelişme vardır. Bunlardan ilki SSCB'nin yıkılmasıyla birlikte kendisiyle rekabet edebilecek hiçbir büyük evrensel ideoloji ve toplum tasarımı ile karşılaşmamasıdır. İkincisi, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından, sosyalist dünyaya ait kurum ve ortaklıkların altyapı, askeri, ekonomik ve politik yeterliliklerinin ABD ve Batı müttefiklerinin çok gerisinde kalmasıdır. Liberal düzeni güçlendiren liberal değerleri ve normları yayan ulus ötesi kurumların varlığı üçüncü gelişmedir (Cooley ve Nexon, 2020, s: 144).

2007'de başlayan Büyük Durgunluk öncesi akademik yazında tek kutuplu düzenin ve ABD hegemonyasının süreceği savunulmaktaydı. Ancak 2008 krizinin ardından dünya düzeni yeniden biçimlenme sürecine girmiştir. Artık Çin, BRICS, AB ve G20 gibi birliktelikler daha çok söz sahibi hale gelmiştir. 21. yüzyılın çok kutuplu dünyasında, büyük güçler kaçınılmaz olarak çeşitli ittifak kombinasyonlarıyla rekabet edecek, çatışacak ve birleşeceklerdir (Huntington, 1999, s: 49).

Bu süreçte öncelikle küresel zenginlik ve güç Batı'dan Doğu'ya doğru kaymaya başlamış ve Çin'in nefes kesen hızlı yükselişi yeni hegemonun Çin olacağı tartışmalarına yol açmıştır. Yine bu süreçte ABD'nin ekonomik ve finansal temellerinin sağlamlığı konusunda şüpheler ortaya çıkmıştır. ABD'nin gerilemesinin dış itici gücü, dünya siyasetinde yeni büyük güçlerin ortaya çıkması ve küresel iktisadi gücün eşi görülmemiş bir biçimde Asya'ya kaymasıdır. Yeni büyük güçlerin, özellikle Çin'in yükselişi ABD'nin gücündeki erozyonun en somut kanıtıdır. ABD gücünün gerilediğinin bir diğer göstergesi ise iktisadi toparlanmasının gecikmesi, yaklaşan mali kriz sonrası doların uzun vadeli rezerv para olmasına yönelik şüphelerin artmasıdır (Layne, 2012, s: 203-204).

Dünya sisteminde bir hegemondan bir diğerine geçiş süreci; a) istikrarlı bir düzen b) hegemonyanın gücünde aşınma c) yeni ittifakların oluşumu d) uluslararası krizin çoğu zaman hegemonya savaşları ile çözümlenmesi e) sistemin yenilenmesi olmak üzere beş aşamada ele alınabilir (Schweller ve Pu, 2011, s: 44). Bu bağlamda ABD hegemonyası için

tehlike çanlarının çalmakta olduğu ifade edilebilir. Hardt ve Negri'ye göre (2019) ABD hegemonyasının gerilediğine dair üç emare bulunmaktadır. İlk olarak dünya çapında en güçlü donanmaya sahip olmasına rağmen ABD'nin kara gücü Afganistan ve Irak örneklerinde görüldüğü üzere gerilemektedir. İkinci olarak askeri güce benzer bir biçimde doların parasal ve finansal üstünlüğü aşınmaktadır. Son olarak ABD'nin dijital teknoloji ve endüstriyel alandaki üstünlüğü gerilemektedir. ABD her üç alanda da diğer devletlere göre üstün olmakla birlikte, çatlaklar her geçen gün artmaktadır. Ancak mevcut durum ABD'nin yerini mutlaka yeni bir ülkenin alacağı anlamına gelmemektedir (s: 74).

Günümüzde Çin ve Rusya gibi büyük güçlerin yükselişiyle, otokratik ve liberal olmayan projeler ABD liderliğindeki liberal uluslararası sistemle rekabet etmektedir. Gelişmekte olan ülkeler, hatta birçok gelişmiş ülke Batı'nın büyüklüğüne ve desteğine bağımlı kalmak yerine alternatif çözüm yolları arama olanağına sahiptir. Sonuç olarak bugün ABD hegemonyasının sadece gerilediğini değil, çözülme sürecine girdiğini söylemek hatalı olmayacaktır (Cooley ve Nexon, 2020, s: 144).

Trump'ın başkanlığına kadar, ülkenin hegemonik gücü çok taraflı anlaşmalar, uluslararası kurumlar, serbest piyasa üzerine kurulmuştur. Trump'ın ABD'yi "yeniden büyük yapma" stratejisiyle birlikte, ABD'nin gücünün dayandığı temellerdeki aşınma belirginleşmiştir. ABD'nin güçlenmek adına daha milliyetçi ve dışa kapalı politikalar benimsemesine karşısında Çin, küresel düzenin sürdürülmesi söylemini öne çıkararak çok taraflı bir sistemin başat gücü olma yolunda ilerlemektedir. COVID-19 pandemisinin yol açtığı kriz, ABD'nin güç kaybettiği ve bu süreci yönetme kabiliyetinden yoksun olduğunu gözler önüne sermektedir.

3. COVID-19, ABD ve Çin'in Gücü Üzerine

COVID-19 ile birlikte çoğu ülkede, dünyanın en güçlü ekonomileri de dahil olmak üzere, daha dışa kapalı politikalar benimsemiş, seyahat yasakları devreye konulmuş ve ihracat kontrolleri uygulanmıştır. Böylece tüm dünyada sınırlar yükselmeye başlamıştır. COVID-19'un yarattığı krizle birlikte küresel düzenin büyük bir değişim sürecine girdiğine, neoliberal kapitalizmi bir süredir zorlayan çelişkilerin derinleştiğine dair pek çok emare bulunmaktadır.

Salgına karşı koordine edilmemiş uluslararası tepkiler, iktisadi daralmalar, milliyetçiliğin yeniden canlanması, daha az işbirlikçi ve daha kırılğan bir uluslararası sistemin ortaya çıkışına işaret eder niteliktedir (Cooley ve Nexon, 2020, s: 143). Ayrıca ABD Başkanı Donald Trump'ın "önce Amerika" politikasının ve küresel liderlikten çekilme tehditlerinin devamı halinde sistem krizinin daha da derinleştiği aşıkardır.

Birçok bakımdan, koronavirüs salgını ABD hegemonyasının erozyonunu daha da hızlandırıyor gibi görünmektedir. Çin, WHO ve diğer küresel kurumlar üzerindeki etkisini her geçen gün arttırmaktadır. Pekin ve Moskova; İtalya, Sırbistan ve İspanya gibi Avrupa ülkeleri ve hatta ABD için de acil durum malları ve tıbbi malzeme tedarikçileri durumundadır. ABD hala askeri üstünlüğe sahip olmasına rağmen, ülkenin gücü bu küresel kriz ve

onun yol açacağı etkilerle başa çıkmak için uygun değildir (Cooley ve Nexon, 2020, s: 154).

COVID-19 krizi hem bireyler hem de ülkeler düzeyinde zengin ve fakir arasındaki dengesizliği daha da derinleştirmektedir. Bunun bir sonucu olarak, iktisadi durgunluk daha da derinleşecek, etkilerinden kurtulmak için daha çok zaman ve düzenleme gerekecektir. Bu krizle birlikte ülkelerin pandemi gibi bir soruna çözüm üretebilme kabiliyetleri hakkında güçlü bir fikir edinme imkanı doğmuştur. Tıpkı I. Dünya Savaşı ve 1929 Depresyonu'nun ardından ortak acıların refah devletlerinin doğuşunu teşvik etmesi gibi pandemi de sosyal dayanışmayı arttırabilir ve daha cömert sosyal refah programlarının yaratılmasını sağlayabilir (Fukuyama, 2020, s: 30).

Ikenberry'e göre (2020), liberal dünya düzeni çöküş sürecine girmiş durumdadır. Bu durum esasen pandemi öncesine dayanmaktadır. 2016'da Trump'ın yaptığı açıklamalar da bunu destekler niteliktedir. Yeni dönem "güçler arası rekabet" dönemidir. Realistlerin ve kurumsal liberallerin bakış açısı ile anarşik bir düzen ortaya çıkmaktadır. Hegemonya mücadeleleri, güç devri tartışmaları, güvenlik için rekabet, etki alanlarını genişleme çabaları ve milliyetçilik yükselişe geçmiştir. COVID-19'un yol açtığı iktisadi ve toplumsal enkaz küresel düzenin sonunu hızlandıracak bir etkendir. Büyük güçler arası rekabet kızışacak ve milliyetçilik yükselişe geçecektir. Ancak ABD 1929 krizi sonrası inşa ettiği liberal düzene yeniden tutunur, onu geliştirmenin yollarını arar, çok taraflılığa, dışa açıklığa ve demokrasiye yeniden sarılır ise hegemonyasını tamamen yitirmeyecektir (133-134).

Batı Avrupa'dan da liberal düzenin sonuna yaklaşıldığının sinyalleri gelmektedir. NATO ve AB'nin dağılma fikrinin desteklenmesi, Trump'ın göreve geldiği andan itibaren izlediği korumacı politikalar da bunları destekler niteliktedir. Pandemiden önce Trump, NAFTA'nın yeniden müzakere edilmesinin gerekliliğini savunmuş, NATO'nun gereksiz olduğuna vurgu yapmış, Avrupa Birliği'nin dağılmasını desteklemiş, Trans Pasifik Anlaşması'ndan ve Paris İklim Antlaşması'ndan ayrılmıştır. Üretim tesislerini ABD'den diğer ülkelere taşıyanlara yaptırımlar uygulanmasına karar verilmiş ve ticarete yönelik yeni tarifeler devreye sokulmuştur. Trump, daha da ileri giderek ABD hegemonyasını adeta küresel kamusal bir mal olarak sunmakta, bunun ülkeye zarar verdiğine vurgu yapmaktadır. ABD hegemonyasını devam etmesi için küresel kamu malından yararlanan ülkelere bedel talep edilmektedir (Sarıöz Gökten, 2020).

ABD, gücünü korumak adına liberal küresel düzenin devamını sağlayacak adımlar atmalıdır. Bu anlamda Roosevelt'in izinden gitmeli, sistemin devamını sağlayacak yeni kurumlar oluşturmalıdır. ABD, eğer gücünün devam etmesini istiyor ise Çin ve diğer büyük güçler ile birlikte yol almalıdır. ABD'nin diğer ülkelerin desteğine en çok ihtiyaç duyduğu dönem bu dönemdir (Ikenberry, 2020, s: 142).

ABD hegemonyası aşınırken en büyük rakibi olarak Çin gösterilmektedir. Pandeminin Çin kaynaklı olması, ülkenin büyümesini yakın zamana kadar ihracata dayandırması, Çin'in olası hegemonya iddiasını

aşındıracak unsurlardır. Ancak ülke “kendine has sosyalizm” iddiası, karşılıklı kalkınma ve çok taraflılık söylemi ile varlığını her fırsatta hissettirmektedir.

2008 krizinin ardından Çin ve ABD arasındaki simbiyoz ilişkisi küresel krizin etkilerini minimize etmiş, iki ülke birlikte hareket etmiştir (Gökten, 2011). Ancak Çin ve ABD arasındaki ilişki son birkaç yıldır rekabete dönüşmeye başlamıştır. ABD her fırsatta sınırları yükseltirken, Çin ironik bir biçimde kapitalizmin mevcut formunun devamı için çalışmaktadır. Hatta Xi Jinping’in sistemde söz sahibi olmak adına uyguladığı politikalarına bir tepki olarak ABD’nin dışı kapalı bir yol izlemeyi seçtiği iddia edilmektedir. Çin ile ABD arasında ticaret savaşları ile somutlaşan stratejik çatışmaya COVID-19’un eklenmesi, dünya düzeninde değişikliklerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır (Pei, 2020, s: 82).

İki ülkenin Ocak 2020’de yaptığı geçici ateşkese rağmen, ABD ve Çin arasındaki rekabet gelecek yıl Beyaz Saray’a kim seçilirse seçilsin devam edecektir. Çünkü ABD’nin gücünün gerilemesini önlemek adına ülkenin Çin’e olan ekonomik bağımlılığının azaltılması ve Çin’in gücünün sınırlandırılması ABD’nin en temel hedefi haline gelmiştir. Ancak Çin’in büyümesinde ihracatın payı giderek azaldığı için ABD’nin bunu ne kadar başaracağı tartışmalıdır (Cooley ve Nexon, 2020, s: 85-86; 95).

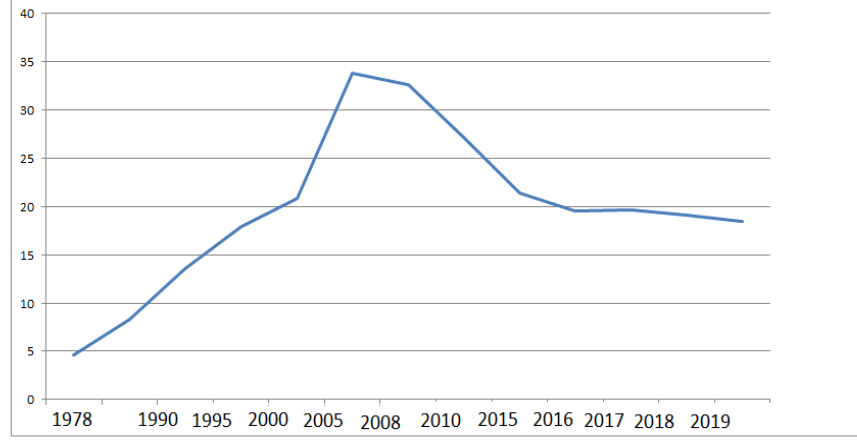
Çin’in yükselişine yönelik ileri sürülen teoriler birbirinden oldukça farklıdır. Neorealistler için Çin’in yükselişi ABD için keskin bir rekabet ortamı anlamına gelirken, liberallere göre bu yükseliş her iki ülkenin de yararına olacaktır. Bieler ve Morton’a göre (2018) ise Çin, Rusya ve Hindistan’ın küresel düzene eklenmesi ile birlikte küresel bir proleter sınıf ortaya çıkmıştır. Bu nedenle BRIC ve Çin’in yükselişi, küresel düzeyde kapitalist birikimi yeniden organize eden gelişmelerin bir parçası olarak görülmelidir (s: 159; 166).

Çin’in yakın zamana dek izlediği kalkınma politikası önemli ölçüde düşük ücrete dayanmıştır. Marx emeğin yarattığı artı değeri üçe ayırır: a) çalışma saatlerinin uzatılması şeklinde ortaya çıkan mutlak artı değer b) verimlilik artışı sağlayacak teknolojik bir gelişmeye bağlı olarak ortaya çıkan görelî artı değer ve c) ücretlerin değerinin çok altında belirlenmesi yani küresel emek arbitrajının yapılması olmak üzere üç şekilde ortaya çıkar. Çin’in ucuz işgücüne dayalı büyüme modelinde küresel emek arbitrajı söz konusudur (Smith, 2016, s: 238).

Çin için ucuz işgücü kadar, doğrudan yabancı yatırımlar ve ihracat da büyümenin belkemiği vazifesi görmektedir. Ucuz emeğe dayalı büyüme stratejisinin bir sonucu olarak 1990 yılında % 1.9 olan dünya ihracat payı hızla yükselmiştir. 2010’lu yıllara gelindiğinde ülkeyi dünyanın en büyük ihracatçısı konumuna erişmiştir. Ancak 2008 krizi Çin’in bu dışı bağımlı büyüme stratejisindeki, birikim modelindeki aksaklıkları gözler önüne sermiştir. 2008 sonrası ülkede ihracatın GSYH’deki payı giderek gerilemiştir. Aşağıdaki grafikte yıllara göre Çin’in ihracatının GSYH’deki payı yer almaktadır. 1990’da 13.6 olan bu oran 2008’e gelindiğinde 32,6’ya yükselmiştir. 2008 krizinden ders çıkaran ülke, iç tüketim odaklı politikalar izlemeye başlamış, ihracatın GSYH içindeki payını azaltmıştır. Bunun neticesinde ihracat/GSYH oranı 2019’da % 18,42’ye gerilemiştir. Aslında

2018'de başlayan ABD-Çin ticaret savaşı, Çin'in dış talebe bağımlılığı azaltma ve iç talebi canlandırma stratejisinin doğruluğunu kanıtlar niteliktedir.

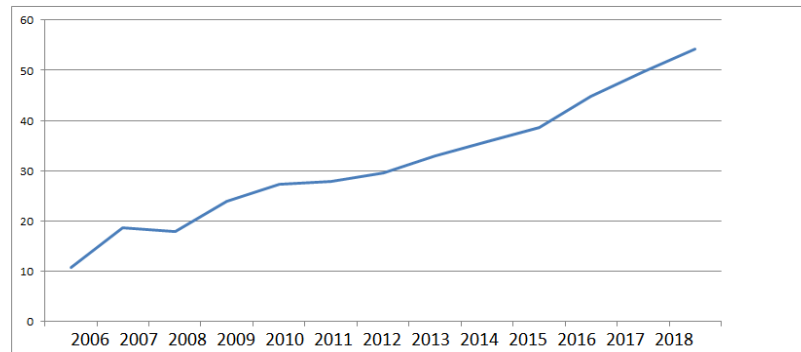
Grafik -I. İhracatın GDP içindeki Payı (%)

Kaynak: <https://www.macrotrends.net/countries/CHN/china/exports> (Erişim Tarihi: 18.06.2020).

Çin hükümeti, artan iç talep kapasitesinin tüketimi artıracığı beklentisiyle 2008 mali krizinden bu yana iç tüketimi teşvik etmeye başlamıştır. Çin'de hanehalkı tüketiminin GSYH'ye oranı 2008 yılında %35.3'tür. Bu oran %57 olan dünya ortalamasının oldukça altındadır. 2018 yılı itibariyle durum çok değişmemiş olup Çin'de bu oran %38,5 iken dünya ortalaması %58 olarak gerçekleşmiştir (Bieler ve Morton, s: 170; World Bank, 2020). Yine ülkede iç talebi canlı tutmak adına borçlanma düzeyleri arttırılmış ve iç talebi güvence altına alacak orta sınıfın oluşturulmasına çalışılmıştır (Pei, 2020). Aşağıdaki tabloda Çin'de hanehalkı borçlanmasındaki gelişim yer almaktadır. Bu oran 2020 Ocak ayı itibariyle %55.2'ye yükselmiştir (<https://tradingeconomics.com/china/households-debt-to-gdp>).

Grafik II. Çin'de Hanehalkı Borçlanmasının GDP İçindeki Payı (%)

Kaynak: IMF Database, https://www.imf.org/external/datamapper/HH_LS@GDD/CHN (Erişim Tarihi: 18.06.2020).

Gini katsayısına bakıldığında da 1980'lerin başında 0.28 olan katsayının 2010 yılı itibariyle 0.47'ye yükseldiği görülmektedir. 2016 yılı

itibariyle bu oran 0.39'a gerilemiştir (World Bank, 2020). Bu anlamda uygulamaya konulan sosyal devlet harcamalarının eşitsizlikleri azaltmada bir ölçüde katkı sağladığı söylenebilir.

Bununla birlikte, Çin'in hegemonya bayrağını ABD'den alacağı savı halen çok güçlü görünmemektedir. Özellikle 2008 krizi sonrası tek kutuplu yapıdan çok kutuplu yapıya geçiş sürecine giren dünya düzeni, COVID-19'un etkisiyle bir dizi güçler arası ittifak ve çatışmalara sahne olacaktır. G20, Rusya, Çin, BRICS, AB ve ABD gibi pek çok köşe taşına sahip bir sistemin içerisindeyiz. Küresel düzenin tek bir ülkenin hegemonyasında sürmesi, gücün ve küresel sorunlara çözüm üretme kapasitesinin bir ülkede yoğunlaşması mümkün gözükmemektedir.

4. Sonuç

2008 küresel finansal krizi sonrası küresel kapitalizmin geleceğine dair belirsizlikler sürerken, beklenmedik bir biçimde ortaya çıkan bir salgın dünyayı etkisi altına almıştır. Bu gelişme bir dizi meydan okuma ile karşı karşıya bulunan dünya düzeninin geleceğini daha da belirsiz hale getirmiştir. Pandemi, küresel bir krize yol açmış olmasına rağmen, onun etkilerini giderme veya minimize etme yolunda ülkeler tek başlarına hareket etmeyi tercih etmektedir. Krizi sınırlı bir dayanışma ile aşma denemeleri, ülkeye özgü kurtarma paketleri istenen sonucu vermekten uzak kalmıştır. Bu süreçte ABD'nin COVID-19 karşısında verdiği kötü sınav ve uluslararası dayanışmadan uzak tavrı ülkenin evrensel sorunlara çözüm yaratma kapasitesinin sorgulanmasına yol açmıştır.

COVID-19 ile birlikte özellikle imalat sanayinde Çin'e aşırı bağımlılığın olduğu, küresel tedarik zincirlerinin kırılmasının ciddi bir risk oluşturduğu ortaya çıkmıştır. Bu gelişme karşısında pek çok ülke üretim tesislerini kendi ülkelerine çekmeleri konusunda şirketlerden istekte bulunabilir ve hatta yaptırım uygulayabilir. Yine pandemiyle birlikte tıpkı geçmişte fordist üretim sisteminin post fordizme dönüşmesi gibi yeni bir üretim sistemi ortaya çıkabilir. Özellikle hizmet sektöründe uzaktan ve kuşkusuz esnek çalışma biçimleri pandemi sonrasında da geçerli olacak gibi görünmektedir.

COVID-19 sürecinde WHO gibi uluslararası kurumların sistemdeki önemi ortaya çıkmıştır. Bu anlamda sağlık kriziyle birlikte yeni uluslararası kurumların oluşturulacağı veya mevcut kurumların sistemdeki ağırlıklarının arttırılacağı söylemek yanlış olmaz. Pandemi ile birlikte küresel kapitalizmin gerektiğinde harekete geçen, kendi kendini düzenleyen otonom bir mekanizmaya sahip olmadığı da bir kez daha gözler önüne serilmiştir (Patrick, 2020, s: 50).

Kendi kendini düzenleyen bir mekanizması olmayan küresel kapitalizmin devamı adına artık ABD tek başına söz sahibi değildir. Aslında ABD hegemonyasının düşüşe geçme nedeni COVID-19 değildir. 2008 krizi sonrası ABD için tehlike çanları çalmaya başlamış, Trump'ın başkan olmasının ardından da ülke hızla güç kaybetmiştir. Peki bu süreçte ABD hegemonyasının yerini hangi ülke alacaktır? Aslında yeni dünya düzeninde çok kutuplu yapıya çoktan geçilmiştir. İçinde bulunduğumuz küresel sağlık krizi, bunu bir kez daha gözler önüne sermiş durumdadır. Bu krizin etkilerini minimize etmek ve küresel

kapitalizmin devamını sağlamak isteniyor ise yapılacak tek şey hiçbir ülkenin tek başına söz sahibi olmadığı kabul edilmesi ve birlikte yeni kurumlar, yeni politikalar ile sisteme müdahale edilmesidir. Mevcut gidişat dünyayı yeni bir düzene doğru itmektedir.

Kaynakça

Amin, S. (2018). "It is imperative to reconstruct the internationale of workers and peoples". <https://www.networkideas.org/featured-articles/2018/07/it-is-imperative-to-reconstruct-the-internationale-of-workers-and-peoples/> (Erişim Tarihi: 24.09.2019).

Bieler, A. Morton A. (2018). Global capitalism, global war, global crisis. Cambridge Univ. Press.

Bureau of Economic Analysis (2020), <https://www.bea.gov/news/glance> (Erişim Tarihi: 31.07.2020).

Cooley, A. ve D. Nexon (2020). "How hegemony ends the unraveling of American power". Foreign Affairs. Vol. 99. No:4. s: 143-156.

Eurostat (2020), Eurostat Newsrelease, 31 July, <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/11156775/2-31072020-BP-EN.pdf/cbe7522c-ebfa-ef08-be60-b1c9d1bd385b> (Erişim Tarihi: 01.08.2020).

Fukuyama, F. (1989). "The end of history?. The National Interest, No. 16, s: 3-18.

Fukuyama, F. (2020). "The pandemic and political order it takes a state". Foreign Affairs, Vol. 99 . No:4. s: 26-32.

Gökten, K. (2011). "Çin'in Barışçıl Yükselişi'ne Muhafazakar-Realist 'Çözümler'", Akdeniz İİBF Dergisi, 21, 110-129.

Gökten, Y.S. (2020). "Küresel kamusal bir mal olarak ABD hegemonyası". Turkish Studies - Social Sciences. Volume 15. Issue 2. s: 335-347. DOI: 10.29228/TurkishStudies.40111.

Hardt, M. ve A. Negri (2019). "Empire, twenty years on". New Left Review. 120 Nov/Dec 2019. s: 67-92.

Huntington, S.P. (1999). "The lonely superpower". Foreign Affairs. Vol. 78. No. 2. s: 35-49.

Ikenberry, G.J. (2020). "The next liberal order the age of contagion demands more internationalism, not Krauthammer Less". Foreign Affairs, s: 133-142.

IMF (2020). https://www.imf.org/external/datamapper/HH_LS@GDD/CHN (Erişim Tarihi: 18.06.2020).

Layne, C. (1993). "The unipolar illusion: why new great powers". *International Security*. Vol. 17. No. 4. s: 5-51.

Layne, C. (2012). "This time it's real: the end of unipolarity and the pax Americana". *International Studies Quarterly*. 56. s: 203-213.

Macrotrends (2020). <https://www.macrotrends.net/countries/CHN/china/exports> (Erişim Tarihi: 18.06.2020).

Patrick, S. (2020). "When the system fails COVID-19 and the costs of global dysfunction". *Foreign Affairs*. Vol. 99. No:4. s: 40-50.

Pei, M. (2020). "China's coming upheaval competition, the coronavirus, and the weakness of Xi Jinping". *Foreign Affairs*. Vol. 99. No:4. s: 82-95.

Reuters (2020), China's second-quarter GDP grow 3.2 % year on year, beats expectations, July 16, <https://www.reuters.com/article/us-china-economy-gdp/chinas-second-quarter-gdp-grows-3-2-year-on-year-beats-expectations-idUSKCN24H090> (Erişim Tarihi: 23.07.2020).

Schweller, R.L ve Pu, X. (2011). "After unipolarity: China's visions of international order in an era of U.S. decline". *International Security*, Vol. 36. No. 1. s: 41-72.

Smith, J. (2016). *Imperialism in the twenty-first century: globalization, super-exploitation and capitalism's final crisis*. New York: Monthly Review Press.

Tradingeconomics (2020). <https://tradingeconomics.com/china/households-debt-to-gdp>. (Erişim Tarihi: 18.06.2020).

Wallerstein, I. (2019). "U.S. weakness and the struggle for hegemony", *Monthly Review*, 2019. Volume 71. Issue 06. <https://monthlyreview.org/2019/11/01/u-s-weakness-and-the-struggle-for-hegemony-2/> (Erişim Tarihi: 11.10.2019).

Walt, S.M. (2009). "Alliances in a unipolar world". *World Politics*. Vol. 61. No. 1. *International Relations Theory and the Consequences of Unipolarity*, s: 86-120.

Waltz, K.N. (1993). "The emerging structure of international politics". *International Security*. Vol. 18. No. 2. s: 44-79.

Waltz K.N. (1997). "Evaluating theories". *The American Political Science Review*., Vol. 91. No. 4. s: 913-917.

Wohlforth, W.C. (1999). "The stability of a unipolar world". *International Security*. Vol. 24. No. 1. s: 5-41.

Wohlforth, W.C. (2012). "How not to evaluate theories" *International Studies Quarterly*. Vol. 56. No.1. s: 219-222.

World Bank (2020).
<https://data.worldbank.org/indicator/NE.CON.PRVT.ZS?locations=CN-1W>
(Erişim Tarihi: 18.06.2020).

The post covid-19 world system: A new hegemonic cycle (?)

2020 is a year of significant changes for both the USA and the world. Emerging in China and spreading around the world at an unexpected speed, COVID-19 creates global economic, political and social effects. The global health crisis, which infects over 17 million people and causes the death of nearly 700.000 people, has created significant supply and demand shocks. The pandemic crisis, as of its first effects, has been the deepest crisis of capitalism since the Depression of 1929. Worldwide production, investment, consumption and trade losses are increasing day by day and unemployment is rising. It would not be wrong to say that this crisis will have much deeper effects than other crises in the history of capitalism. When the COVID-19 outbreak first appeared, it was seen as the problem of China and Southeast Asia, and it was thought that the outbreak would be brought under control in the geography where it occurred as in SARS. However, the unexpected spread of the epidemic worldwide caused the World Health Organization (WHO) to declare COVID-19 as a pandemic. The human, economic and political costs caused by this pandemic are considerably higher than the effects of the 2008 global financial crisis. In addition, the effects of these costs will differ according to countries and even social classes.

Crises, which is an internal dynamic of capitalism, often occurs at various levels. However, the capitalist system is quite capable of surviving by fixing its deficits. As in the 1929 Crisis, the 1973 Oil Crisis and the 2008 Crisis, the world order will be transformed after the COVID-19 crisis. In this process, it is inevitable that some changes in the production system, in social classes, in the inter-state order and in the political-economic organisation of states. With the COVID-19 crisis, there is a great concern about what the future of the EU will be, the possibility of the destruction of some global institutions and the establishment of new institutions, the duration of the impact of nationalism and authoritarian populism, in short, the future of the liberal global order. Perhaps the most important question to be answered is the future of US hegemony.

As it is known, the US hegemony has entered the decline process much earlier than COVID-19. With Trump elected president, the ideological fundamentals such as free market, liberalism and international institutions were left aside and adopted interventionist, nationalist policies. These policies did not create the expected effect and led to further eroding of the country's power. The US's ineffective policies against COVID-19 and its international attitude far from international solidarity led to the questioning of the country's capacity to create solutions to universal problems. Considered being the closest rival of the US hegemony, China has been accused of the USA because it is the country where the outbreak broke out. In this process, ironically, China defended the liberal international order and sent aid to other countries. In contrast, the United States preferred more self-enclosed and anti-scientific policies.

It is claimed that China will be the new hegemon of the system due to its high growth rates and increasing diplomatic effect. However, the cooperation between China and the USA played an important role for the continuation of the global order, and China did not try to replace the USA in this process. With the election of Trump as the President, while the United States adopted policies that would contradict the liberal order, China defended the current functioning of the system against

protectionism and unilateralism. In line with the lessons learned from the 2008 crisis, China has introduced policies that will reduce dependence on foreign demand and stimulate domestic demand. The trade war that started in 2018 revealed that this strategy was correct. However, these moves will not result in China being a hegemon by taking the place of the USA in a shorthand.

The world order has evolved into a multipolar structure long before the pandemic and it has become impossible to talk about a single country hegemony. In this sense, it does not seem possible for China to replace the US alone. In this study, evaluations are made on hegemonic order after COVID-19 pandemic.